

УДК 334.716:316.334.23

**Віктор Мадзігон, науковий співробітник лабораторії трудової підготовки
і політехнічної творчості АПН України,
м. Київ**

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

У статті висвітлюється актуальна проблема необхідності на сучасному етапі підготовки підприємців в системі неперервної економічної освіти, розкрито питання розвитку підприємництва як одного із напрямів економіки, організації виробництва.

***Ключові слова:** підприємництво, підприємець, виробництво, прибуток, ризик, ринок, бізнес.*

Лит. 18.

Victor Madzigon

WAYS OF INCREASE OF EFFICIENCY OF ENTREPRENEURIAL ACTIVITY OF ENTERPRISE

In the article the issue of the day of necessity lights up on the modern stage of preparation of businessmen in the system of continuous economic education, the question of development of enterprise is exposed as one of directions of economy, organization of production.

***Key words:** enterprise, businessman, production, income, risk, market, business.*

Актуальність проблеми. Підвищення ефективності підприємництва як основної форми господарювання в сучасних умовах трансформації економіки пов'язане з удосконаленням і активізацією інноваційно-технічного, організаційного та фінансового менеджменту, господарського механізму в цілому на рівні підприємств, корпорацій, асоціацій, державних комітетів, міністерств тощо. Звичайно існує безліч конкретних шляхів збільшення ефективності діяльності різних суб'єктів. Сьогодні важливе практичне значення мають такі основні напрямки, відзначає Ю. Ключко, Т. Черняк [8]:

- вибір ефективних форм і методів підприємницької діяльності;
- активізація і підвищення ефективності інноваційно-інвестиційної діяльності;
- підвищення конкурентоспроможності продукції (послуг) підприємств;
- стабільність державної економічної і соціальної політики, спрямованої на підтримку підприємництва;
- позитивна суспільна думка по відношенню до підприємців і підприємства;
- пільговий податковий режим, який забезпечує дійові стимули для підприємства;
- наявність розвинутої інфраструктури підтримки підприємства (наявність інноваційних центрів; спеціалізованих фірм, що надають фінансову допомогу початку ючим підприємцям; консультативних центрів з питань управління, маркетингу, реклами; курсів і шкіл підготовки підприємців тощо);

- існування ефективної системи захисту інтелектуальної власності, дія якої розповсюджується не лише на винаходи, але і на всю продукцію, новаторські ідеї, концепції і методи ділової активності.

Аналіз останніх публікацій. Даній проблемі присвячено і випущено друком у світ значну кількість науково-методичної літератури, яка висвітлює питання підприємництва як напрям людської діяльності, до них слід віднести роботи З. Варналій, В. Сизоненко [1], М.В. Вачевський, В.М. Мадзігон, Н.М. Примаченко [2], А. Гальчинський, П. Єщенко [4], С.А. Давимука [5], М.М. Єрмошенко [7], В.В. Кулішов [10], І.Р. Михасюк, І. Бернацький [15], В.М. Мадзігон, [13], М.І. Маниліч, І.В. Губатюк [12], Й.М. Петрович, Г.М. Захарчин [17], С.В. Мочерний [14], Я.Д. Плоткін, А.В. Дубодєлова [16] та інші автори, роботи яких використовуються в навчальному процесі.

Мета статті. Дослідити необхідність вивчення підприємницької діяльності у процесі безперервної економічної освіти, та дослідити аспекти ефективності розвитку підприємництва в реаліях сьогодення.

Виклад основного матеріалу. В економіці України та її окремих галузях спостерігається тенденція збільшення мережі добровільних та інституціональних об'єднань підприємств та організацій (асоціацій, корпорацій), приватних підприємств. Саме в таких організаційних утвореннях підприємницька діяльність стає провідною і переважаючою формою господарювання, і крім того спостерігається підвищення ефективності функціонування таких підприємств.

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Спеціальні розрахунки показали, зазначає Н.С. Кубай [9], що в середньому на орендних підприємствах продуктивність праці на 69% вища, ніж на державних, а фондовіддача у 2,5 рази більша при значно нижчій фондоозброєності.

Крім форми власності на ефективність підприємницької діяльності впливає певною мірою розмір підприємницької структури. Дослідження ринку праці, відзначає В.І. Приймак [15] країн з розвинутою економікою показують, що становище у сфері доходів працівників, їх умов праці, додаткових виплат, стабільності зайнятості, пенсійного та медичного обслуговування погіршується із зменшенням розміру підприємства, проте прибутковість підвищується.

Система управління може істотно впливати на ефективність підприємницької діяльності лише тоді, коли її належним чином адаптовано до ринкових умов господарювання. Як свідчить світовий досвід, 70% неефективності підприємницької діяльності фірм зумовлені браком досвіду управління та недостатньою інформацією. У зв'язку з цим діючі системи управління підприємствами і корпораціями мають бути реструктуризовані у напрямі максимально можливого наближення до сучасних вимог ринкової економіки. Вдосконалення структури управління організаційно-господарськими утвореннями, здебільшого корпораціями, має передбачати створення в них передовсім управлінських (відділів) аналізу і аудиту, маркетингових досліджень та зовнішньоекономічних зв'язків.

Праця управлінців (менеджерів), як і всіх, хто зайнятий на підприємстві (фірмі), сприяє створенню готової продукції (послуг). Втім специфічна особливість управлінської праці полягає в тому, що вона втілюється у продукцію (товари, послуги) не безпосередньо, а через управлінські функції (планування, організацію, мотивацію, контроль). Тому управлінська праця реалізується у сукупному продукті всіх працюючих на підприємстві і узагальних кінцевих результатах її діяльності. Чим вища кваліфікація менеджерів та інших працівників фірми, чим раціональніше організована їх праця, тим більше випускається продукції, тим вища її сукупна вартість, порівняно менші витрати і більший прибуток, тобто вища ефективність підприємницької діяльності фірми. Тому витрати на управління мають співвідноситися із обсягом виробництва і забезпечувати скорочення сукупних видатків останнього при одночасному підвищенні продуктивності управлінської праці.

Щоб знизити витрати на управління, необхідно його постійно вдосконалювати. До найважливіших

напрямків підвищення ефективності системи та процесів управління належать такі: як відзначає Н.К. Сирополіс у роботі [18]:

1. Вдосконалення організаційної структури апарату управління;
2. Раціоналізація інформаційної системи та документообороту;
3. Розробка оптимального механізму та наукових методів управління;
4. Удосконалення планування і організації процесу вироблення і реалізації управлінських рішень;
5. Механізація та автоматизація процесів управління;
6. Раціоналізація управлінської праці;
7. Підбір, підготовка, розстановка та підвищення кваліфікації управлінських кадрів.

За кожним з цих напрямів розробляють конкретні заходи щодо їх реалізації, які після економічної оцінки впроваджуються у підприємницьку діяльність.

Сучасні підприємці (керівники і менеджери) можуть ефективно господарювати лише за умови широкомасштабної комп'ютеризації численних виробничо-технологічних процесів, різноманітних господарсько-економічних операцій та обґрунтування управлінських рішень, а також оснащення робочих місць (офісів) сучасними комунікаційними системами. Звідси слідує, що на підвищення ефективності підприємницької діяльності впливає насиченість комерційно-інформаційного поля.

Оскільки підприємницька діяльність за своєю суттю передбачає інновації, то впровадження інновацій, які вимагають залучення відповідних інвестицій, сприяють підвищенню її ефективності. За своїми змістовими характеристиками і формою конкретних дій інноваційно-інвестиційна діяльність фірми або іншого інституціонального утворення є цілеспрямованим інтегрованим менеджментом. Тому всю сукупність основних напрямків інноваційно-інвестиційної діяльності умовно можна поділити на три блоки: менеджмент науково-технічного прогресу, менеджмент організаційного прогресу, інвестиційний менеджмент.

Організаційний прогрес виступає як комплексна характеристика процесу використання організаційних чинників розвитку і підвищення ефективності виробництва та інших видів людської діяльності. Блок його менеджменту створює умови для успішного здійснення науково-технічного прогресу. До блоку інвестиційного менеджменту належать такі напрямки діяльності фірми, як обґрунтування і практична реалізація

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

інвестиційної політики і стратегії, формування і використання інвестицій, визначення привабливості та економічної ефективності різних інвестиційних проєктів.

Як зазначалось вище, конкурентоспроможність продукції (послуг) є важливим фактором впливу на ефективне функціонування підприємства і підприємницької діяльності зокрема. Конкурентоспроможність продукції (послуг) – це сукупність споживчих властивостей виробу (послуги, що характеризують його відмінність від виробу (послуги) конкурента у стратегічній групі. Тому шляхи підвищення якості продукції (послуг) та інших конкурентних переваг є шляхами підвищення ефективності підприємницької діяльності фірми, як відзначає В. Дикань [5].

Слід зауважити, що здобуття конкурентних переваг фірмою стосується не лише конкурентоспроможності її продукції чи послуг, а і конкурентоздатності фірми в цілому. В умовах формування конкурентного середовища здобуття конкурентних переваг фірмами у процесі підприємницької діяльності підвищує ефективність останньої. Адже вище визначені напрямки підвищення ефективності підприємницької діяльності і є шляхами одержання конкурентних переваг, які формують конкурентний статус фірми.

Конкурентний статус фірми розглядає [4], тобто ступінь достатності передумов для створення і підтримання рівня конкурентних переваг фірми, залежить від рівня корисності її діяльності, стратегічного потенціалу фірми, характеру і ступеня використання умов зовнішнього середовища (1):

$Уксп = U (СПФ, Узс)$, (1) де Уксп – рівень конкурентного статусу фірми; U – рівень корисності, СПФ – стратегічний потенціал фірми; Узс – умови зовнішнього середовища (політичні, економічні, технологічні, соціальні тощо).

Визначаючи основні напрями підвищення ефективності підприємницької діяльності в умовах ринкових трансформацій, фірмам слід виявити відповідні резерви, які залежать від наявного потенціалу і можливостей його розширення. У зв'язку з цим, резерви підприємств поділяють на перспективні та поточні.

Перспективні резерви пов'язані з перетворенням факторів, що не управляються у поточному періоді. Поточні резерви пов'язані з факторами, що піддаються управлінню. Вони можуть бути поділені на дві частини: внутрішні резерви та досвід підприємств-аналогів конкурентів. Внутрішні резерви виявляються на основі узагальнення досвіду роботи даного конкретного підприємства, а друга група одержується за допомогою порівняльного аналізу.

Одним із головних резервів підвищення є зекономлені поточні витрати, які необхідно планувати під час розробки своїх річних планів. У разі необхідності планування витрат на виробництво необхідно здійснювати щоквартально, щомісячно. Головне завдання планування витрат полягає у визначенні їх оптимальності, тобто мінімізації економічно і технічно обґрунтованих витрат, які повинні забезпечувати поряд з найраціональнішим використанням ресурсів нормальний хід процесу виробництва. Розрахунок оптимальних витрат на виробництво ведеться як по економічних елементах, так і по статтях калькуляції:

- параметричними методами;
- по нормам;
- за техніко-економічними факторами.

З метою підвищення точності в розрахунках оптимальних витрат доцільно застосовувати два або всі три методи, кожен з яких має свої переваги і недоліки. Так параметричні методи розрахунку дають можливість визначити оптимальні витрати при наявності досить обмеженої кількості вхідних даних, які пов'язують витрати із споживчими властивостями виробів. Але одночасно параметричні методи мають значну трудомісткість підготовчої роботи. Метод розрахунку витрат по нормам дає можливість одержання повного набору документів по собівартості – за видами витрат, за видами продукції, по виробничих підрозділах тощо. В той же час цей метод має високу трудоемність і підвищені вимоги щодо рівня нормативного господарства на підприємстві.

Розрахунок за техніко-економічними параметрами вимагає скорочення обсягів і складу вихідної інформації, має високу точність, невисоку трудоемність і можливість автоматизації. Сутність останнього методу полягає у тому, що серією спеціальних розрахунків визначається, як повинен змінитися досягнутий у базовому періоді рівень витрат завдяки змінам у техніко-економічних умовах виробництва. Перелік техніко-економічних факторів повинен бути повним і охоплювати всю сукупність умов, що спричинили зміни витрат, які формують собівартість продукції. До таких факторів відносяться (основні): зміна обсягів виробництва; зміна структури (номенклатура і асортимент) продукції; зміна технічного рівня виробництва; зміна організації виробництва та умов праці; зміна відносних розмірів амортизаційних відрахувань. Нижче приведено основні формули розрахунку економії витрат від впливу техніко-економічних факторів.

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Сума приведених умовно-постійних витрат базового року обчислюється за формулою, яку приводять В.П. Вихрущ, П.С. Харвин [3]:

$$C_{\text{упо}} = \Delta C_0 - (\Delta C_0 / T_0 \cdot 100\%), \quad (2)$$

де ΔC_0 – приріст витрат базового року, що змінюються непропорційно до зростання обсягу випущеної продукції; T_0 – темпи зростання обсягу виробництва у базовому році у процентах.

Розрахунок відносної економії умовно-постійних витрат обчислюється за формулою:

$$E_{\text{уп}} = T_1 \cdot C_{\text{упо}} / 100\%, \quad (3)$$

де $E_{\text{уп}}$ – відносна економія умовно-постійних витрат; T_1 – темп приросту обсягу виробництва товарної продукції у запланованому році в порівнянні з базовим у %.

Обчислення зміни відносних розмірів амортизаційних відрахувань, що пов'язані як зі змінами величини основних фондів, так і зі змінами обсягів виробництва проводиться за формулою:

$$E_A = A_1 / \text{ТП}_1 - A_0 / \text{ТП}_0, \quad (4)$$

де A_0, A_1 – суми амортизаційних відрахувань у плановому і базовому роках; ТП_0 і ТП_1 – обсяги товарної продукції у плановому і базовому роках.

Сума економії від впровадження технічних заходів обчислюється за формулою:

$$E_{\text{пв}} = C - C', \quad (5)$$

де $E_{\text{пв}}$ – економія поточних витрат; C і C' – поточні витрати на річний обсяг виробництва продукції до і після впровадження технічних заходів відповідно. Розрахунок економії від зниження матеріальних витрат проводиться за формулою:

$$E_m = (H_c \cdot C_c - H'_c \cdot C'_c) \cdot K_{\text{пр}} \quad (6)$$

де E_m – економія від зменшення матеріальних витрат;

H_c і H'_c – норми витрат сировини, матеріалів, палива, електроенергії на одиницю продукції до і після впровадження заходів відповідно;

C_c і C'_c – ціна одиниці сировини, матеріалів, палива, електроенергії до і після впровадження заходів відповідно;

$K_{\text{пр}}$ – кількість одиниць продукції, що випускається з початку впровадження заходів до кінця планового року.

Формула для обчислення економії заробітної плати (з відрахуваннями на соціальне страхування) має такий вигляд:

$$E_{\text{зп}} = n \cdot \text{ЗП} \cdot m (1 + N_{\text{бб}}/100), \quad (7)$$

де $E_{\text{зп}}$ – економія заробітної плати з відрахуваннями на соціальне страхування; n – кількість вивільнених працівників;

ЗП – середньомісячна заробітна плата цієї категорії працівників;

$N_{\text{бб}}$ – встановлені відсотки відрахувань на соціальне страхування;

m – кількість місяців роботи від початку впровадження заходів до кінця року.

Отже, підвищення ефективності діяльності підприємства підприємницької діяльності, може здійснюватись за різними напрямками, реалізація котрих залежить від виявлених резервів. Всі визначені напрями підвищення ефективності підприємницької діяльності фірми умовно можна поділити на чотири групи. Вони значною мірою залежать від галузевих особливостей та організаційно-технічного рівня підприємства.

Перша група – це більш раціональне використання основних виробничих засобів підприємства, збільшення випуску продукції з одиниці основних засобів, підвищення фондівіддачі та кращого використання машин та обладнання. Зростання фондівіддачі відносно знижує необхідність у капітальних вкладеннях на розширення виробництва. На рівень фондівіддачі впливають такі фактори, як змінність роботи обладнання, ступінь його використання, тривалість простоїв і перебування у ремонті, модернізація та заміна застарілого обладнання, впровадження прогресивних технологій тощо.

Друга група факторів – ефективне використання ресурсів, зниження матеріаломісткості продукції, зменшення витрат матеріалів, палива, енергії на одиницю продукції. Визначення заходів, що найбільш ефективно впливатимуть на раціональне використання витрат, підвищення виробництва та якості продукції, знову ж таки, повинно обов'язково враховувати організаційно-технічний рівень і галузеві особливості підприємства.

Третя група – проведення підприємством ефективної комерційно-фінансової діяльності.

До **четвертої групи** напрямів підвищення ефективності підприємницької діяльності відносяться зростання продуктивності праці, економія робочого часу. Рівень продуктивності праці є одним із найважливіших показників економічної ефективності виробництва. Різні фактори підвищення ефективності здійснюють неоднаковий вплив на продуктивність праці. Основні з них – це фактори підвищення технічного рівня виробництва, зростання фондоозброєння, покращення організації виробництва та праці, зростання якості продукції.

За результатами мікроаналізу розвитку підприємництва можна зробити **висновки**:

Встановлено, що оптимізаційний розвиток підприємств у ринкових умовах, перш за все, визначається його принципом ефективності виробництва. Принцип ефективності або

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

економічний принцип – мінімум витрат максимум результату – можна навести в різноманітній формі. Вимірювати ж його і судити про міру реалізації цього принципу можна за допомогою показників продуктивності, доходності та рентабельності.

Доведено, граничний підхід ($MR=MC$) для визначення виробництва ефективного (оптимального) обсягу продукції застосовується не лише для підприємств в умовах досконалої конкуренції, а й для підприємств, які представляють свою продукцію на ринку чистої монополії, олігополії або монополістичної конкуренції.

Обґрунтовано, що до умов ефективного розвитку підприємства відноситься оптимізація його розмірів, а також організаційно-правова форма у певних галузях. На нашу думку, у сфері торгівлі, послуг, туризму, транспортних послуг тощо, оптимальною організаційно-правовою формою є приватні підприємства або колективні у формі ТзОВ. Доцільність таких організаційно-правових форм доведена, як теорією, так і практикою.

Дослідженням встановлено, що аналіз статистичної звітності підприємницьких структур м. Дрогобича дає можливість стверджувати, що кількість і ділова активність малих підприємницьких структур зростає. До найважливіших напрямків підвищення ефективності системи та процесів управління належать такі:

- вдосконалення організаційної структури апарату управління;
- раціоналізація інформаційної системи та документообороту;
- розробка оптимального механізму та наукових методів управління;
- удосконалення планування і організації процесу вироблення і реалізації управлінських рішень;
- механізація та автоматизація процесів управління;
- раціоналізація управлінської праці;
- підбір, підготовка, розстановка та підвищення кваліфікації управлінських кадрів.

Таким чином, з'ясувавши мікроаспекти функціонування підприємництва, постає необхідність дослідити макроаспекти його розвитку, що і є предметом дослідження наступної статті.

1. Варналій З.С., Сизоненко В.О. *Основи підприємницької діяльності. Підручник для учнів 10 – 11 кл. /З.С. Варналій.* – К.: Знання України. – 2004. – 404 с.

2. Вачевський М.В., Мадзігон В.М., Примаченко Н.М. *Основи економіки. Навчальний посібник для учнів ліцеїв, коледжів, гімназій та загальноосвітніх шкіл 10 – 11 – 12 класів. /М. Вачевський, В. Мадзігон.* – К.: Педагогічна думка. – 2007. – 612 с.

3. Вихрущ В.П., Харвин П.С. *Економіка підприємства.* – Тернопіль. – 1995. – 203 с.

4. Гальчинський А.С., Єщенко П.С., Палкін Ю.І. *Основи економічних знань.* – К.: Вища школа. – 1998. – 544 с.

5. Давимука С.А. *Теоретико-методологічні аспекти приватизації і механізми її реалізації в Україні /С.Давимука.* – Львів.: Інститут регіональних досліджень НАН України. – 1998. – 399 с.

6. Дикань В. *Управління якістю як фактор конкурентостійкості підприємства // Економіка України.* – 1996. – №1. – С. 43 – 47.

7. Єрмошенко М.М. *Маркетинговий менеджмент.* – К.: НАУ. – 2001. – 204 с.

8. Клочко Ю., Черняк Т. *Малі підприємства і проблеми їх розвитку в Україні. // Економіка України.* – 1998. – №1. – С. 57.

9. Кубай Н.Є. *Загальна характеристика та особливості підприємництва в Україні // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Регіональні аспекти розвитку підприємництва. (Щорічник наукових праць). Випуск VII – НАН України. Інститут регіональних досліджень. Редкол.: відп. ред. М.І.Долішній.* – Львів. – 1998. – С. 20 – 33.

10. Кулішов В.В. *Економіка підприємства. Теорія і практика. Навчальний посібник.* – Львів “Магнолія плюс”, 2006. – 208 с.

11. Михасюк І.Р., Бернацький І.М. *Українське підприємництво в умовах глобалізації / І. Михасюк, І. Бернацький.* – Львів. Видав. центр ЛНУ імені Івана Франка. – 2008. – 56 с.

12. Маниліч М.І., Губатюк І.В. *Основи ринкового механізму господарювання. Навчальний посібник / М. Маниліч, І. Губатюк.* – К.: – 1992. – 174 с.

13. Мадзігон В.М. *Продуктивна педагогіка. Монографія.* – К.: Вересень. – 2004. – 324 с.

14. Мочерний С.В. *Основи економічної теорії.* – К.: Академія. – 1997. – 464 с.

15. Приймак В.І. *Підвищення рівня зайнятості України через активізацію малого підприємництва / Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Регіональні аспекти розвитку підприємництва. (Щорічник наукових праць). Випуск VII – НАН України. Інститут регіональних досліджень. Редкол.: відп. ред. М.І.Долішній.* – Львів. – 1998. – С. 52 – 58.

16. Плоткін Я.Д., Дубодєлова А.В. *Підприємство про підприємництво. Зарубіжний досвід. / Плоткін Я.Д., Дубодєлова А.В.* – Львів, “Вільна Україна”, – 1993. – 142 с.

17. Петрович Й.М., Захарчин Г.М., Теребух А.А. *Організація підприємництва в Україні. Навчальний посібник / Петрович Й.М., Захарчин Г.М., Теребух А.А.* – Львів. Оксарт, – 2000, – 320 с.

18. Сирополіс Н.К. *Управление малым бизнесом: Руководство для предпринимателей. М.: Дело, – 1997.*

Стаття надійшла до редакції 12.01.2011